

Wstęp

Przedstawiona problematyka obejmuje zagadnienia z pogranicza pedagogiki penitencjarnej, pracy socjalnej oraz nauk o zdrowiu. Jej ważną częścią oprócz teoretycznych analiz są badania empiryczne, które dotyczą zarówno zastanej rzeczywistości w kontekście wdrażanych oddziaływań wobec osadzonych z niepełnosprawnością ruchową, jak i diagnozy czynników mających pośredni i bezpośredni związek z jakością tychże oddziaływań. Centralne zagadnienie stanowi ochrona zdrowia więźniów. W monografii podjęto próbę połączenia koncepcji teoretycznych z praktyką codziennego postępowania oraz pracą penitencjarną z więźniami z niepełnosprawnością fizyczną (ruchową).

Zagadnienia związane z karą pozbawienia wolności są niezwykle złożone. Ze względu na to, że można na nie spojrzeć z różnych perspektyw, zajmują się nimi eksperci w wielu dziedzinach nauki, m.in. prawa, medycyny, socjologii, psychologii, a także pedagogiki. To z kolei odzwierciedla się w interdyscyplinarnym spojrzeniu na naturę i sens kary pozbawienia wolności. Niemniej jednak wśród zagadnień z tym związanych wciąż odnaleźć można tematy, które nie były dotąd głębiej eksplorowane, wymagające nie tylko opracowania teoretycznego, lecz także konfrontacji z realnymi odniesieniami do życia społecznego, które jest na tyle złożone, że dostatecznie wypełnia ramy badawcze.

Monografia dotyczy osób z niepełnosprawnością, wobec których wykonywana jest kara pozbawienia wolności. Z uwagi na wielowątkowość zagadnienia niepełnosprawności oraz różnorodność wielu czynników z nim współwystępujących praca koncentruje się wokół tematyki niepełnosprawności ruchowej – pojawiające się pojęcie niepełnosprawności będzie dotyczyło tylko tej o wymiarze fizycznym (w innych przypadkach zostało to wyraźnie określone).

Dostępna literatura skupia się na oddziaływaniach penitencjarnych bądź na niepełnosprawności. Istnieje niewiele opracowań poświęconych oddziaływaniom skierowanym do skazanych z niepełnosprawnością. To dodatkowo motywuje do pogłębionej refleksji i skrupulatnego analizowania dostępnych źródeł, gdyż jest to ważny problem społeczny. Jednym z celów podjętych analiz jest próba sformułowania na podstawie wyników badań wskazówek dla osób pracujących z osadzonymi z niepełnosprawnością fizyczną (przede wszystkim funkcjonariuszy Służby Więziennej). Mogą one zarówno być pomocne w doskonaleniu praktyki penitencjarnej, jak i dać pewne podstawy do uogólnień teoretycznych wniosków, które wynikają z jej obserwacji. Można je także wykorzystać w procesie dydaktycznym – powinno to służyć lepszemu przygotowaniu studentów do zmierzania się z różnymi sytuacjami i problemami, jakie napotkają osoby, które podejmą pracę w jednostkach penitencjarnych.

Do omówienia wskazanej w tytule problematyki skłonił również fakt, że zagadnienie warunków odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną jest w ogóle w małym stopniu powszechnie znane, a warunki te wpływają nie tylko na stan psychiczny więźnia, lecz także na efektywność wdrażanych oddziaływań penitencjarnych.

W dyskusji akademickiej, ale też poza nią, uwidacznia się przeświadczenie dotyczące kryzysu szeroko pojętej resocjalizacji, a więc również tej, która określana jest mianem penitencjarnej. Jest to szczególnie ważny temat, jeśli dotyczy osób z niepełnosprawnością, ponieważ ta grupa skazanych boryka się z szeregiem trudności, które dodatkowo komplikują ich życie w izolacji, a także więzienną rzeczywistość. Ponadto zdrowie i choroba w zakładzie karnym zawsze wzbudzają kontrowersje, gdyż jest to tematyka niezwykle istotna dla każdego człowieka. Osoby wykonujące karę pozbawienia wolności (funkcjonariusze Służby Więziennej) oraz nadzorujące jej wykonanie (w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej) mają obowiązek dbania o to, aby kara nie była dla osoby pozbawionej wolności bardziej dotkliwa z powodu jej niepełnosprawności. Niezbędne są specjalistyczne oddziaływania skierowane do konkretnej grupy osadzonych z określonymi dysfunkcjami. Dlatego też warto było empirycznie zbadać, jaka oferta oddziaływań przedstawiana jest osobom z niepełnosprawnością oraz w jaki sposób zawarte w niej propozycje są realizowane w praktyce. Z racji tego, że są to osoby bardzo zróżnicowane pod względem stanu zdrowia, kryterium niepełnosprawności nie może być brane pod uwagę jako jedyne

i rozstrzygające w kwestii projektowania oddziaływań. Ustawowym celem wykonywania kary jest bowiem wzbudzenie w skazanym woli współpracy w kształtowaniu społecznie pożądanych postaw. Zatem jeśli w pracy z nim nie zostanie dostrzeżony problem jego niepełnosprawności, to oddziaływania te mogą być już z samego założenia nieefektywne – trudno koncentrować się na dość abstrakcyjnej w takiej sytuacji resocjalizacji więźnia, który ma problemy np. z poruszaniem się albo z powodu wady słuchu nie słyszy, co do niego mówi wychowawca.

Do podjęcia wskazanej problematyki skłoniła potrzeba uwrażliwienia na nią osób pracujących z tą specyficzną grupą skazanych, jako podmiotów bezpośrednio wpływających na kształtowanie, rozwój i realizowanie oddziaływań penitencjarnych. W dyskursie naukowym pojawia się wyłącznie problematyka zdrowia i choroby w zakładzie karnym, jednak mało mówi się o roli personelu więziennego w realizacji zadań z tym związanych. Jest to tym bardziej istotne w przypadku osób z niepełnosprawnościami, gdy wiedza teoretyczna z zakresu prawa, psychologii, pedagogiki czy socjologii okazuje się niewystarczająca, a niezbędna jest także z zakresu medycyny, fizjoterapii i farmacji. Na taką konieczność wskazują również wyniki prowadzonych badań. Wnioski z nich posłużą sformułowaniu zaleceń w tym zakresie. Ważne jest bowiem, aby personel więzienny, zwłaszcza pracujący bezpośrednio z więźniami (w tym funkcjonariusze), nie tylko mógł dostrzec trudne, specyficzne problemy więźniów z niepełnosprawnością fizyczną, lecz także potrafił radzić sobie z nimi w codziennej pracy z tymi skazanymi, likwidując bariery, które stoją na drodze do osiągnięcia celu wykonywania kary pozbawienia wolności. Ponadto uzyskane wyniki mogą pozwolić na szersze niż dotychczas prowadzenie konstruktywnych praktyk penitencjarnych w tym zakresie oraz na bardziej zindywidualizowane i efektywne oddziaływanie na skazanych z niepełnosprawnościami podczas wykonywania kary pozbawienia wolności, a więc tworzenie bardziej optymalnych warunków sprzyjających ich przyszłej readaptacji społecznej.

Reasumując, wskazane przesłanki zadecydowały o podjęciu problematyki dotyczącej osób z niepełnosprawnością ruchową odbywających karę pozbawienia wolności w polskich jednostkach penitencjarnych. Książka w części zawiera ustalenia badawcze podjęte w ramach mojej pracy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Piotra Stępnika.

W rozdziale I zostały zdefiniowane kluczowe pojęcia, opisano polski system penitencjarny oraz poddano analizie przepisy prawa dotyczące

ochrony zdrowia więźniów, łącząc to z zagadnieniami resocjalizacji. Rozdział II koncentruje się bezpośrednio na niepełnosprawności fizycznej. Zanalizowano, jak polskie więziennictwo jest przygotowane do przyjęcia takich osób, dokonano przeglądu statystyk i dotychczasowych badań na ten temat oraz omówiono modele pracy penitencjarnej. W rozdziale III zamieszczono notę metodologiczną, natomiast rozdział IV zawiera analizę wyników badań własnych. Przedstawiono realia funkcjonowania osób z niepełnosprawnością w zakładach karnych. Co istotne, opinie samych skazanych z niepełnosprawnością skonfrontowano z perspektywą innych więźniów bez ograniczenia sprawności, wychowawców i personelu medycznego.